

KÜTAHYA'NIN PINARLARI (VEHBİ) TÜRKÜSÜ VE YAŞANMIŞ ÖYKÜSÜ

Mehmet Nuri UYGUN*

Özet: Türküler, insanımızın duygusunu, inancını, düşüncesini, ruh halini ve çevresinde cereyan eden olayları yansıtan en samimi söyleyişlerdir. Âdeta Anadolu'nun iç romanıdır. Yüreklere tercümanı, ruhların büyüğü aynasıdır. Türk halk kültürünün membaıdır. Beğenilen, sevilen ağızdan ağıza dolaşan halkın ürünüdür. Kültürel dokunun belirlenmesinde önemli belgelerdir. Hal böyleyken, türkülerimizin iyi tespit edilmesi ve korunması gerekir. Bu konuda yetkililerin duyarlı olması, derleme sırasında türkülerin yörelerine, ezgilerine, metinlerine ya da hikâyelerine ait hatalar yapmaması hatta yapılan hatalar varsa düzeltmesi gerekir. Bu çalışmada, *Kütahya'nın Pınarları* sözleri ile başlayan *Vehbi Türküsü* olarak ünlenmiş Kütahya türküsünün güftesi ve hikâyesi üzerinde duruldu. Amaç, türkünün doğuşuna kaynak olan hikâyeyi tespit etmek ve bu zamana kadar anlatılmamış diğer hikâyenin hatalarını bilimsel açıdan ortaya koymaktır. Bu doğrultuda yeni kaynak kişilerin anlatımına başvurulmuş, gerçek hikâyeye ulaşılmış ve diğer hikâyenin hataları sebepleri ile belirtilmiştir.

Anahtar Kelime: Türkü, Vehbi Türküsü, Hikâye, kültürel doku, metin yanlışlıkları

THEY FOLK SONG KÜTAHYA'NIN PINARLARI (VEHBİ) AND ITS TRUELIFE STORY

Abstract: Folk songs are the most sincere way of speaking, that reflect emotion, belief, thought, mood of people and surrounding events of them. In fact it is the inner novel of Anatolia. It is the interpreter of hearts and the magical mirror of souls. It is the source of turkish public culture. It is the product of public that is admirable and go the round. Folk songs are important documents for determine of the cultural texture. Therefore it is necessary to determine and conserve our folk songs. Especially for authorities it is necessary to be aware towards mistakes about region, tune, text or story of folk songs while compilation. If there is a mistake about compilation it is also necessary to correct for the authorities. In this work, it is explained a Kütahya folk song that is famous as Vehbi folk song and begins with "Kütahya'nın Pınarları" words. The purpose of this work is to determine the reference story of the song and to reveal the mistakes of other story that was known, in a scientific way. Therefore it is asked for information from new reference people, it is found out the real story and specified the mistakes of other story with its reasons.

Keywords: Folk song, Vehbi folk song, cultural texture, story, text mistakes

1. Giriş

Türkü, TDK'nın sözlüğünde hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş manzume (Türkçe Sözlük 2, 1998, s. 1504) şeklinde tanımlanır. Anadolu'nun çeşitli yörelerinde türkünün zaman zaman şarkı, deyiş, deme ve hava gibi isimlerle anıldığı görüldü de yaygın olan görüşe göre türkü, *Türkî* sözcüğünden gelir. Türk sözcüğünün sonuna Farsça (î) nispet, aidiyet ekinin getirilmesiyle oluşmuştur. "*Türk'e has*" anlamına gelmektedir. Zamanla halk ağzında, "*Türkî*" sözcüğü "*türkü*" şeklini almıştır.

Bir halk edebiyatı terimi olarak türkü, anonim halk edebiyatı ürünleri içinde en çok sevilen ve kullanılan türlerden biridir (Dilçin, 1997, s. 289). Kendine özgü ve belirli bir ezgi ile söylenen, hece ölçüsüyle yazılan, bentlerdeki dize sayısı iki ilâ dört arasında, bağlantılardaki dize sayısı genellikle bir ilâ beş ve daha çok sayıda olabilen, halkın durum, fikir ve hissiyatını tüm yönleriyle işleyen (Bekki, 2004, ss.26-27) zamanla anonimleşen Türklere mahsus bir nazım türüdür.

Halk arasında *memleket havaları* diye adlandırılan türkünün yapılan en son ve geniş tanımı: "Duygu, düşünce, hayal ve birey ya da toplum olarak doğumdan ölüme kadar yaşanan, insan ve toplumda iz bırakan bütün olayları dile getiren, sevinçli ya da üzüntülü zamanlardaki coşku ve heyecanı yansıtan, kaynakları genellikle ozan, türkü yakıcı ve söyleyicisi kişilerden oluşan, hangi edebiyat şubesine ait ya da hangi biçim ve türde ortaya çıkmış olursa olsun halka mâl edilerek anonimleşen, şölende, düğünde, toplantıda ve her türlü icra ortamında dillerden dündürülmemeyen, icracısı, icra ortamı ve konusuna göre kendisine has bir ezgiyle söylenen manzum ürünlerdir (Yakıcı, 2007, s. 44).

Yüzyıllar boyu milletimizin kimliği hâline gelmiş halkın mahsulü için Ali Şir Nevâyî: "O haddinden fazla beğenilen ve ruha ferahlık veren zevk-u safâya düşkün kimselere faydalı ve meclisleri süsleyici bir şarkı türüdür. Şöyle ki, bu türü güzel söyleyen kimseleri sultanlar himaye eder, (onlar) Türkî-güý (türkü söyleyen) lakâbı ile meşhurdurlar" (Ali Şir Nevâyî, 1993, s.118) ifadesini kullanır.

Sultanların olduğu gibi halkın da meclislerini süsleyen türkülerin büyük bir kısmı olay türküleridir. Türküye konu olan olayı bilmek için türkünün hikâyesini bilmek gerekir.

Çalışmamızın konusu olan *Kütahya'nın Pınarları* ya da *Vehbi Türküsü* diye bilinen Kütahya türküsünün hikâyesi, menşei (kaynak), seyir (dolaşma) ve ishâle (değişme) olmak üzere üç aşama geçirmiştir. Bu çalışmada bunlardan birinci aşama olan (kaynak) ve üçüncü aşama olan (değişme) üzerinde durulacaktır.

* Yrd. Doç. Dr. Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk Din Musikisi Ana Bilim Dalı.

2. Kütahya'nın Pınarları (Vehbi) Türküsü

2.1. Türkünün Menşei

Kütahya'nın Pınarları türküsünün menşeiini belirlemek amacıyla türkü hakkında yaptığımız araştırmada, mahallinde yazılmış bazı kitap ve dergilerde sadece birbirinden kopyalanmış bilimsel yöntemlerden uzak anlatımlara rastladık. Genç yaşta öldürülen Vehbi'nin yakınlarını tanıdığımız için onlardan yararlanarak gerçek olayı delilleri ile açıklamaya çalıştık.

Folklor araştırmalarında özellikle olay türküleri hakkında yazılmış bazı anlatımlarda, türkünün sözleri üzerinden yapılan yakıştırma bilgilere ve hikâyelere yer verildiği görülmüştür. Bu bakımdan, yıllar önce gerekli araştırmayı yapmadan yazılmış ve gerçeği yansıtmayan bir yazı, daha sonraları kaynak da zikredilmeden alıntı yapıp bilimsel olmayan bazı yayınlarda tekrarlanmış, bu da tamamen gerçeğe aykırı bir anlaşılmaya sebep olmuştur.

Söz konusu türkünün hikâyesi hakkında yazılan ilk bilgiler, Kütahya'da basılan *Aksu* adlı derginin I. cildinin 7. sayısında, 7. ve 15. sayfalarda, Nisan 1965 de yayınlanmıştır. Yazarı, o yıllarda Kütahya Lisesi'nde Sanat Tarihi öğretmeni olan Muazzez Özker'dir.

Özker, aşağıdaki metninde aynen aktardığımız türkü hikâyesini şu şekilde sunmuştur: "Bundan 80:100 yıl önce Kütahya'nın bir ailesinin yakışıklı bir oğulları, bir başka ailesinin de çok hareketli olduğundan kendisine Deli Düve lakâbı takılmış kızları vardı. Bunlar birbirleri ile evlenir, fakat bu evliliği çekemeyen birkaç delikanlı gelini tehdit eder: "Kocandan ayrılacaksın, yoksa seni dağa kaldırırız, kocanın da gözlerini kör ederiz" diye haber gönderirler. Gelin de: "Ne olur kocama dokunmayın ne isterseniz yaparım" der. Bunu haber alan gençler, gelini çeşme başına çağırır ve bir atın üzerine bindirip kaçırlar. Gelin çılgık atar kocası Asaloğlu da yardıma koşar, gençler kocasını öldürür ve gelini dağa kaldırır. Oğullarının ölümünü gören gencin ana ve babası saçını başını yolar. Bu feci ölümü gören genç kızlar şu türküyü yakarlar:

Salım geldi musallaya dayandı,
Boz pantolonum al kanlara boyandı.
Seni vuran oğlan nasıl dayandı.
Amanın da deli Düve öyle de böyle olurmu?
Kız ben ölürsem dünya sana kalırmı?

Kütahyanın sığırları akışır,
Zaptiyeler kol kol olmuş bakışır.
Asalı oğluna çuha şalvar yakışır,
Amanın da deli Düve öyle de böyle olurmu?
Kız ben ölürsem dünya sana kalırmı?" (Özker, 1965, s. 7).

2.2. Türkü ve Hikâyesi Hakkında Yapılan Yanlışlıklar

Özker, Türkü ve menşei olarak gösterdiği hikâyeyi kaleme alırken bariz noktalama ve yazım hataları yapmıştır. Bunları sırasıyla vermeye çalışalım:

Metinde geçen 80:100 yıl ibaresinin 80-100 yıl şeklinde yazılması gereklidir. Yine "olurmu" ve "kalırmı" da görüldüğü gibi soru eki "mı/mu"nun ayrı yazılması gerekirken bitişik yazıldığı görülmektedir. Doğrusu "olur mu" ve "kalır mı" şeklinde olmalı. "Deli Düve" takma addır sadece Düve değil "Deli" de büyük harfle yazılmalıydı. Kütahya, özel isimdir. Özel isimlere getirilen çekim ekleri kesme işareti ile ayrılmalıdır. Kütahya'nın yazımı doğrudur.

Bu hatalara ilaveten anlatım bozukluğuna sebep olacak bağlam hataları da yapılmıştır. Aynı cümle içerisinde bir sözcüğün üç defa tekrarlandığı ve anlamın basitleştiği görülmektedir. Nitekim ilk cümlede bunun örneğini görmekteyiz:

"Bundan 80:100 yıl önce Kütahya'nın bir ailesinin yakışıklı bir oğulları, bir başka ailesinin de çok hareketli olduğundan kendisine Deli Düve lakâbı takılmış kızları vardı." Doğrusu şöyledir: "Bundan 80-100 yıl önce Kütahyalı bir ailenin yakışıklı bir oğlu, bir başka ailenin de çok hareketli olduğundan dolayı kendisine Deli Düve lakâbı takılan bir kızı vardı."

"Gelin çılgık atar kocası Asaloğlu da yardıma koşar, gençler kocasını öldürür ve gelini dağa kaldırır." Doğrusu şöyledir: "Gelin çılgık atınca kocası Asaloğlu da onun yardımına koşar, ancak gençler gelinin kocasını öldürür, gelini de dağa kaldırır."

Yapılan hatalar arasında en önemlisi de hikâyenin tamamen yanlış olarak anlatılmış olmasıdır. Derleme yaptığımız hikâye ile karşılaştığımızda, Özker'in hikâyesinin anlatımındaki tutarsızlık hemen fark edilmektedir. Aslında, öldürülen Asaloğlu değil, Vehbi'dir. Özker'in metninde öldürülen Asaloğlu olarak ifade edilmiştir.

Yukarıdaki anlatımda, önce ismi verilmeyen bir delikanlıdan söz edilmiş, sonra da bu delikanlının Asahlar sülalesine mensup olduğu yazılmıştır. Bu araştırmadan uzak anlatımda Kütahya'nın tanınmış ailelerinden olan Asahlar'a da açıkça bir hakaret söz konusudur. Gelinlerine tecavüz, oğullarına da kavga sonucu ölüm gibi gerçek olmayan yakıştırmalar yapılmıştır. Çünkü Asaloğlu Ahmet Bey, yakın zamana kadar yaşamış ve Kütahya'da Kavaflar Çarşısı'nda ayakkabı imali ve satışı ile meşgul olmuştur. Yirmi bir yaşında öldürülen Vehbi Bey'i ise o tarihten sonra gören olmamıştır.

Bütün bu hataların dışında türküdeki “*Seni vuran oğlan nasıl dayandı*” şeklinde okudukları mısra, aslında “*Seni doğuran ana nasıl dayandı*” şeklindedir ancak zamanla değiştirilip tahrif edildiği görülmektedir.

Hikâyede öldürülen şahıs Asaloğlu olarak verilmiştir. Oysa Asaloğlu Ahmet Bey’i sağlığında ve yaşlı halinde gören ve isimleri bizlerce bilinen kişiler olduğuna göre, öldürülen şahıs o değildir. Dolayısıyla onu öldürülen şahıs olarak göstermenin tutarsızlığı vurgulanmalı ve bu yanlışlık düzeltilmelidir.

Daha sonra yazılan Kütahya’nın türküleri ile ilgili eserlerde ise Özker’in metni yanlış noktalama işaretleri, yazım ve anlatımdaki hatalarla birlikte aynen kaydedilmiştir. Hisarlı ve Pektaş’ın hazırladığı *Hisarlı Ahmet Yorumuyla Kütahya Türküleri* adlı eser misal teşkil eder (Hisarlı, Pektaş, 1995, s. 25).

2.2. Türkünün Gerçek Hikâyesi

Türkü üzerinde daha önce yapılan çalışmalarda Emekli Jandarma Albayı Osman Zeki Akgün’den istifade edilmiştir (bkz.Uygun, 1999, s:17-2000, s:76). Akgün, rahmetli Vehbi’nin yeğenidir. 2000 yılının Haziran ayında vefat etmiştir. Osman Zeki Akgün aynı zamanda, Kütahya’nın tanınmış müftülerinden, benim de annem Nimeti Hanım’ın babası İbrahim Akgün Hoca Efendi’nin ağabeyinin oğluydu. Ailelerin birbiri ile sık oturup kalkmaları, Zeki Akgün’ün babası Abdullah Hamdi Bey’in Dursunbey’de Hâkimlik görevi yaparken genç denilebilecek bir yaşta ölmesi de aile fertleri arasındaki bağları kuvvetli kılmıştır. Çocukluğumuzda Osman Zeki Akgün’den defalarca dinlediğimiz bu türkünün hikâyesini yeniden araştırdık. Bu defa da rahmetli Akgün’ün yeğeni Gülsen Kılavuz Hanım’dan öğrendiğimiz aşağıdaki bilgileri aktarmaya çalışalım.

2.2.1. Kaynak Kişi Hakkında Bilgi

Derlemenin kaynak kişisi Gülsen (Gürcan) Kılavuz, Vehbi Bey’in kız kardeşi Azime Hanım’ın torunudur ve hakkında elde edilen bilgiler aşağıda verilmiştir:

Kaynak kişinin adı soyadı	: Gülsen (Gürcan) Kılavuz
Doğum tarihi	: 1936
Doğum yeri	: Kütahya
Anne adı soyadı	: Melahat (Akgün) Gürcan (Vehbi Bey’in yeğeni)
Baba adı soyadı	: Ulvi Gürcan
Anneanne adı	: Azime Akgün (Vehbi Bey’in kız kardeşi)
Dede adı	: Şükrü Bey (Vehbi Bey’in babası)
Eşinin adı soyadı	: Rıza Kılavuz
Hikâyede geçen kişiye yakınlığı	: Vehbi Bey’in ikinci kuşak yeğeni
İkâmet yeri	: Kütahya Servi Mahallesi

2.2.2. Kaynak Kişiden Derlenen Hikâye

Gülsen Kılavuz, türkünün menşei olan hikâyeyi anlatmadan önce ailesi hakkında şu bilgileri verir:

“Büyük dayım Vehbi Bey ve babası Şükrü Efendi, *Kadıyanlar* lakâbı ile anılan Kütahya’nın tanınmış ailelerinden birine mensuptur. Ailenin hâli vakti oldukça yerindedir. Olayın geçtiği günlerde baba oğul manifaturacılık yapmaktadırlar. Şükrü Dede’mın, Vehbi Dayı’mdan başka iki çocuğu vardır. Biri 1895-1968 yılları arasında yaşamış olan anneannem Azime Akgün, diğeri de 1885-1960 yılları arasında yaşamış olan Milli Emlak Memurluğu’ndan emekli Haşım Altınbaş’tı. Anneannem Azime Hanım, Vehbi Dayı’m öldürüldüğünde altı yaşında imiş. Bu durumda olay 1901 yılında meydana geliyor. Vehbi Dayı’m da öldürüldüğünde 21 yaşındadır. Bu durumda dayımın doğum tarihi 1880 yılına denk düşüyor. Olayın adlı yönünü ise Kütahya Adliyesi’nde çıkan yangında evrakların yanmasından dolayı araştıramadık.”

Türkünün hikâyesini Gülsen Kılavuz şöyle anlatır:

“Olay günü Vehbi Dayı’m, dükkânlarından veresiye kumaş satın alıp uzunca bir süre borcunu ödemeyen müşterilerinden "Deli Düve" takma adı ile anılan hafif meşrep bir kadının Gazişeyh Mahallesi’ndeki evine alacak istemeye gitmiş. Bu sırada kadının dostu olan (*Asahılar*) sülalesine mensup Ahmet Bey de evde imiş.

Dayım, kadının evini bulmuş ve kapının tokmağını çalmış. Deli Düve, pencereden dışarıya bakıp içeride Ahmet Bey’in olduğunu, sonra dükkâna geleceğini söylemiş. Bu sırada ne olduğunu öğrenmek için dışarıya çıkan Ahmet Bey, kendinden daha genç ve yakışıklı olan Vehbi Dayı’mı görmüş. Dostu olan kadının onunla konuşmasını başka şekilde yorumlayıp, dayımla kavga etmeye başlamış. Ahmet Bey, kavganın sonunda Vehbi Dayı’mı bıçaklamış. Olay sırasında kırk yaşlarında olan Ahmet Bey’e çevreden yetişen birkaç kişi, bu gencin kadınlı bir ilişkisi olmadığını söylesele de bıçaklanmaya engel olamamışlar.

Vehbi Dayı’m sokakta can vermiş. Teyze oğlu olan Galip Aral bu durumu duyar duymaz koşup olay yerine gelmiş, ama iş isten çoktan geçmiş. Vehbi Dayı’m kan kaybından ölmüş. Galip Bey koşup acı haberi eve iletmış. Bu acı haberi alan dayımın annesi, üzüntüsünden hızla kilo almaya başlamış ve kırk gün sonra beyin kanamasından ölmüş.”

Kaynak kişiden edinilen bilgilerin ışığında türkünün gerçek hikâyesi böylece verilmiştir. Bu durumda Kütahya’da basılmış kitap ve dergilerde türkünün hikâyesi olarak yazılan tamamen uydurma hikâyeler, bu doğrultuda düzeltilmeli ve düzeltilmiş şekliyle kayda geçmelidir. Böylece Türk halk kültürü ürünlerini tespit etmeye ve korumaya yönelik olumlu bir adım atılmış olacaktır. Bu makalenin yayınlanmasının esas amacı da budur.

3. Türkünün Metni

Kütahya'nın pınarları akışır
Zaptiyeler kol kol olmuş bakışır
Asalı'ya çuha şalvar yakışır
Aman aman Vehbi'm öyle de böyle olur mu?
Ah sen ölürsen dünya bana kalır mı?

Salın geldi musallaya dayandı
Kar beyaz Vehbi'm al kanlara boyandı
Seni doğuran ana nasıl dayandı
Aman aman Deli Düve öyle de böyle olur mu?
Ah ben ölürsem dünya sana kalır mı?

4. Sonuç

Türküler; sevdaların, sevinçlerin, tasaların, umutların, özlemlerin ve isteklerin izlerini taşıdığı gibi yaşam biçiminin, sosyal hayatın, sanat gücünün hatta milli konuların da akislerini yansıtır. Bu bağlamda engin kültür hazinemiz halkbilimi ve onun en önemli bölümlerinden olan türkülerimiz yüzyıllardan bu yana, bizi geçmişe bağlayan bir tarih ve ahenk köprüsü olmuştur. Bu durumda, derlenerek elde edilen bilgilere dayanılarak Kütahya türkülerinin çıkış olaylarına ait yapılan çalışmalarda dayanaksız aktarımları düzeltmek gerekmektedir. Yapılan düzeltmeleri dikkate almak, hatta yakın sayılabilecek tarihte gerçekleşen bir olayı ve onun türküsünün anlatımını saptırıp uydurma hikâye düzmenin halk bilimi araştırmacılığı ile ne kadar bağdaştığını sorgulamak gerekir. İşte bu anlayışla *Kütahya'nın Pınarları (Vehbi) Türküsü* üzerinde yaptığımız araştırmalar neticesinde, genç yaşta öldürülen Vehbi Bey'in yaşayan yakınlarından edindiğimiz bilgiler yukarıdaki anlatımla sunulmuştur.

KAYNAKLAR

- Ali Şir Nevâyî (1993), *Mîzânü'l- Evzân*, Haz. Kemal Aslan, Ankara: TDK Yayınları.
BEKKİ, Salahattin (2004), *Baş Yastıkta Göz Yolda (Sivas Türküleri)*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
ÇANLI, Zeynep (2007), Kütahya-Şeyhler Beldesi Folklor Örnekleri Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Kütahya.
DİLÇİN, Cem (1997), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
GÜNEY, Eflatun Cem (1971), *Folklor ve Halk Edebiyatı*, İstanbul: MEB Yayınları.
HİSARLI, Mustafa; PEKTAŞ, İsmail (1995), *Hisarlı Ahmet Yorumuyla Kütahya Türküleri*, s.25 Kütahya.
ÖZKER, Muazzez (1965), "Halk Edebiyatı Mahsulleri", *Aksu Dergisi*, C. I, S. 7, s. 7, Kütahya.
Türkçe Sözlük (1998), C. I-II, Ankara: TDK Yayınları.
YAKICI, Ali (2007), *Halk Şiirinde Türkü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
UYGUN, Mehmet Nuri (1999), "Vehbi Türküsü Üzerine I", *Motif Dergisi*, S. 17, s. 23, İstanbul.
_____ (2000), "Vehbi Türküsü Üzerine", *Musiki Mecmuası*, S. 469, s. 76, İstanbul.